

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

18. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN KÖMÜRKAYAZÂDE FENNÎ VE *DİVANÇE'Sİ* KÖMÜRKAYAZÂDE FENNÎ FROM THE 18th CENTURY POETS AND HIS *DİVANÇE*

Hacı İbrahim DEMİRKAZIK*

Öz

Asıl adı ve doğum tarihi bilinmeyen Fennî büyük ihtimalle Rodosçuklu yani bugünkü adıyla Tekirdağlıdır. *Divançe'*indeki tarih manzumelerinden anlaşıldığı kadarıyla şair, 18. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Ağalar zümresine mensuptur. *Divançe'*de çağdaşı olan Ziver (öl. 1202/1787-88) ve Hasib'e (öl. 1199/1784-08) yazılmış çok sayıda nazire bulunmaktadır. Fennî'nin ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemekle birlikte 1193/1779-80 ila 1214/1799-1800 yılları arasında vefat etmiş olmalıdır. Fennî'nin tespit edilebildiği kadarıyla elde iki nüshası bulunan *Divançe'*sinden başka eseri yoktur. Söz konusu *Divançe* 1193/1779-80 yılında tertip edilmiştir. *Divançe'*de 2 kaside, 14 kıt'a/tarih, 3 murabba, 1 muhammes, 3 mütezad, 245 gazel ve toplam 268 şiir yer almaktadır. *Divançe'*de özellikle vezin kullanımına ilişkin ciddi problemlerle karşılaşmaktadır. Fennî şiirlerinde denizcilik, musiki, ziraat, yeme içme, hastalıklar vb. alanlara dair pek çok kelime ve terimi kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, Divan Şiiri Kömürkayazâde Fennî, *Divançe*, 18. Yüzyıl.

Abstract

Fennî whose real name and date of birth is unknown is most likely from Rodosçuk/Tekirdağ. As understood from his chronograms found in his *Divançe*, the poet lived in the second half of the 18th century. In *Divançe* there are numerous nazires which was written to Ziver (d. 1202/1787-88) and Hasib's (d. 1199/1784-08) poems. Although Fennî's date of death is not known precisely, he should have died in a year between 1193/1779-80 and 1214/1799-1800. As far as can be determined there is no other work of Fennî obtained except his *Divançe*. The work has two copies registered and has been arranged in 1193/1779-80. In *Divançe* there are 2 qasida, 14 chronogram, 3 murabba, 1 muhammes, 3 mustezad, 245 ghazals and in total 268 poems located. In *Divançe*, in particular severe problems are being encountered on the use of the prosody. In the poetry of Fennî many words and phrases were used regarding to the fields such as marine, music, agriculture, eating and drinking, diseases etc.

Keywords: Classical Turkish Literature, Divan poetry, Kömürkayazâde Fennî, *Divançe*, 18th Century.

Giriş

Türk edebiyatının Batı etkisine girdiği döneme değin Türk toplumunda edebiyat kelimesinin zihinlerde uyandırdığı çağrışım şiirdi. Klâsik Türk edebiyatı da önemli oranda bu telakki ekseninde şekillenmiştir. Yaklaşık beş yüz yıllık bir dönemi kapsayan Osmanlı edebî ürünlerinin büyük kısmını aruz ölçüsü kullanılarak kaleme alınmış, divan ya da divançe adı verilen kitaplarda toplanmış şiirler oluşturmaktadır. Ne yazık ki bazı divan şairlerinin eserleri günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşabilenlerden bazı divanların/divançelerin şairleri hakkında da ya çok az bilgi bulunmakta ya da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu şairlerden biri de çalışmaya konu olan Kömürkayazâde Fennî'dir. *Divançe* sahibi olmasının yanında, döneminin pek çok şairiyle iletişim halinde olduğu şiirlerinden anlaşılan şairin adının tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda geçmemesi bir hayli ilginçtir. Büyük ihtimalle Rodosçuklu yani bugünkü adıyla Tekirdağlı olan Fennî'nin elde *Divançe'*sinden başka eseri yoktur. Şaire ilişkin bilgilerin neredeyse tamamını bu eserden yola çıkarak elde etmek mümkün olabilmektedir. Bu çalışma söz konusu şair ve bu şairin şiirleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Bu makalede önce Türk edebiyatında Fennî mahlasını taşıyan diğer şairlerden bahsedilecektir. Bunun ardından Kömürkayazâde Fennî'nin hayatı üzerinde durulacak, *Divançe'*nin elde olan nüshaları tanıtılacaktır. Bunları müteakip şairin eserinde zikrettiği ve nazire yazdığı şairler ele alınacak; *Divançe'*nin dil ifade ve içerik özelliklerinden kısaca bahsedilecektir. Bunun ardından *Divançe'*deki vezin ve kafiye gibi şekil unsurları incelenecek ve son olarak eserde bulunan nazım şekilleri ve bunlara ilişkin örneklere yer verilecektir.

Yapılan inceleme esnasında *Divançe'*den alınan örnek beyitlerde transkripsiyon alfabesi kullanılmazken bütün olarak alınan şiirlerde transkripsiyon alfabesinden istifade edilmiştir. Ayrıca makalede bazı kısaltmalara başvurulmuştur söz konusu kısaltmalar şunlardır: "M.: Milli

* Yrd. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Kütüphane Tokat Müzesi Yazmaları 60 Mü 193'te kayıtlı yazma", "öl.: Ölüm yılı", "T.: Topkapı Sarayı Müzesi Yazmaları Emanet Hazinesi 1633'te kayıtlı yazma", "vr.: Varak numarası".

1. Klâsik Türk Edebiyatında Fennî Mahlaslı Şairler¹

1.1. Yûsuf Fennî (öl. 1077/1666)

Doğum tarihi bilinmeyen Yûsuf Sükûtî Efendi Üsküplüdür. Bir müddet sonra İstanbul'a gelen şair burada ilim tahsil etmiştir. Dönemin Şeyhülislâmı Yahyâ Efendi'den ders almış ve daha sonra Medine ve Mekke kadılığı yapmıştır. Kaynaklarda Mevlevî olduğu belirtilmiştir. 1077/1666 yılında vefat etmiştir (Çapan, 2005: 450; Genç, 2000: 428-29).

1.2. Mehmed Fennî (öl. 1120/1708 ya da 1127/1715)

İstanbullu olan şairin asıl adı Mehmed'dir. Sadrâzam Avlonyalı Ayas Paşa'nın torunlarından olan şair Mevlevîdir. Dönemin padişahı IV. Mehmed'in sohbetlerinde bulunan saire cizye kitabeti makamı verilmiştir (Genç, 2000: 417; Arslan, 1994: 102). Tarih manzumeleri ile meşhur olan Fennî, musiki ile de meşgul olmuştur (Arslan, 1994: 102; Ayvansarayî, 1281: II/255). Divanı olduğuna ilişkin kaynaklarda bilgi bulunmasına rağmen (Sâlim, 1315: 547; Arslan, 1994: 102; Yavuz-Özen, 1972: II/115; Mehmed Süreyyâ, 1308: IV/26) yapılan araştırmalarda divanına tesadüf edilmemiştir. Ölüm tarihi Sâlim'e göre 1127/1715 (Sâlim, 1315: 547), diğer kaynaklara göreyse 1120/1708'dir (Abdülkadiroğlu, 1985: 415; Genç, 2000: 417; Arslan, 1994: 102; Ayvansarayî, 1281: II/255; Tuman, 2001: II/786).

1.3. Mustafa Fennî (öl. 1158/1745-46)

İstanbullu olan Fennî'nin asıl adı Mustafa'dır (Erdem, 1994: 241; Ekinci, 2012: 103). Doğum tarihine dair elde bilgi yoktur ancak 17. yüzyılın sonlarında doğduğu anlaşılmaktadır. Devrin önemli şahsiyetlerinin meclislerinde yetiştiğinin kaynaklarda belirtilmiş olması iyi bir tahsil gördüğüne işaret etmektedir. Divan kâtipliği yapan Mustafa Fennî, ölümüne yakın bir dönemde hacca gitmiş, hacdan döndükten kısa bir süre sonra ise İstanbul'da 1158/1745-46 yılında vefat etmiştir (Erdem, 1994: 241-242; Mehmed Süreyya, 1308: IV/26). Mustafa Fennî'nin tek eseri 1148/1735-36'da tertip edilen *Divan*'ıdır.² Şair *Divan*'ında yer alan *Sahilnâme* mesnevisi ile tanınmıştır.

1.4. Ârif Fennî (öl. 1223/1808)

Asıl adı Ârif olan şair, Hotin muhafızı Hazergradlı Gazî Ahmed İzzet Paşa'nın oğludur (Fatin, 1271: 331). *Bağçe-i Safâ Endûz*'da Ârif Fennî'nin Hotin'de doğduğu söylenirken (Oğraş, 2001: 210), *Tuhfe-i Nâilî*'de Halep'te doğduğu belirtilmiştir. Doğum tarihi için Nail Tuman 1200/1785 tarihini vermektedir (2001: II/787). Ârif Fennî devrin padişahı IV. Mustafa'nın sır kâtipliği yapmıştır (Mehmed Süreyya, 1308: IV/26). *Fatin Tezkiresi*'nde; *Sicill-i 'Osmânî*'de ve *Tuhfe-i Nâilî*'de ölüm tarihi 1223/1809 olarak gösterilirken (Fatin, 1271: 331; Mehmed Süreyya, 1308: IV/26; Tuman, 2001: II/787); *Bağçe-i Safâ Endûz*'da 1232/1817 olarak belirtilmiştir (Oğraş, 2001: 211).

1.5. Timur Fennî (öl. 1261/1845)

Erzurumlu olan Timur Mehmed Efendi Türk Aşireti Şeyhlerinden Söylemez'in torunlarından Molla Musa'nın oğlu (Fatin, 1271: 332; Tuman, 2001: II/788); Edhem Pertev Paşa'nın babasıdır. Tahsilini Erzurum'da tamamlamış, 1244/1828'de Erzurum'dan ailesi ile Trabzon'a gitmiş burada bazı görevlerde bulunmuştur (İnal, 1999: I/597). Daha sonra Gümüşhane, Şebinkarahisar ve Canik'te vergi tahsildarlığı yapmıştır. 1261/1845'te vefat etmiştir (Mehmed Süreyya, 1308: IV/26). Timur Fennî'nin *Son Asır Türk Şairleri*'nde müellif hattı mürettep divanı olduğu bildirilmesine ve bu eserin torunu Ali Kemâlî Paşazâde Şefik Paşa'da olduğu ifade edilmesine karşın (İnal, 1999: I/597-98), yapılan araştırmalarda bu esere rastlanmamıştır.

¹ Fennî mahlaslı şairlere ilişkin bilgilerin bir kısmı şu eserden faydalanılarak oluşturulmuştur: Hacı İbrahim Demirkazık (2009). *18. Yüzyıl Şairi Mustafa Fennî, Divan (İnceleme-Metin-Dizin) I-II*. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

² Hacı İbrahim Demirkazık (2009). *18. Yüzyıl Şairi Mustafa Fennî, Divan (İnceleme-Metin-Dizin) I-II*. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

1.6. Mora Yenişehirli Fennî (öl. 1306/1888-89)

Yenişehirli olan Fennî, *Divan'*ında bulunan tarih manzumelerinden de anlaşılacağı üzere 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır.³ Kaynaklarda hayatına ilişkin çok az bilgi bulunmaktadır. Bektaşî olduğu bilinen şair hakkında Sadettin Nüzhet Ergun'un, kendi evinde Bektaşî ayini icra eden ve başka bir işle meşgul olmayan biri olduğuna dair verdiği bilgi ile Fennî'nin *Divan'*ında bulunan nefes türünde yazılmış altı şiir bunu tasdik etmektedir.⁴ Ayrıca şairin *Divan'*ının bulunduğu yazmadaki başlıkta "Dîvân-ı Fennî" ibaresinin yanına kurşun kalemle eklenen "Baba" kelimesi de onun Fennî Baba şeklinde tanındığına işaret etmektedir (Dîvân-ı Fennî [yazma] vr. 92a). Ölüm tarihi tahminen 1306/1888-89'dur (Ergun, 1930: 117; Hocoğlu, 2014: e-yayın). Mora Yenişehirli Fennî'nin elde olan yegâne eseri *Divan'*ıdır.⁵

1.7. Yozgatlı Mehmed Said Fennî (öl. 1336/1918)

1267/1851 yılında Yozgat'ta doğan şairin asıl adı Said'dir. Yozgatlı Sadık Efendi'nin oğludur. Demirli medresesinde ilim tahsil etmiş, Yozgatlı Âkif Paşa'nın yeğeni Ömer Ragıp Efendi'den de Arapça ve Farsça öğrenmiştir. 1290/1874'te Yozgat İdare Meclisi Başkâtipliğine tayin edilmiş, sonraki yıllarda ise Ankara Mekteb-i İdâdisi'nde edebiyat ve hat öğretmenliği yapmıştır. 1336/1918'de Ankara'da vefat etmiştir (İnal, 1999: I/599). Mehmed Said Fennî divan şairi olmasına karşın hece ölçüsü ile de şiirler yazmıştır. Aynı zamanda da hattattır. *Divan'*ı Yozgat Belediyesi tarafından bastırılmıştır.⁶

1.8. İsmail Fennî Ertuğrul (öl. 1946)

Asıl adı İsmail soyadı Ertuğrul olan Fennî; Tırnavalı Mahmud Bey'in oğludur. 1272/1856 yılında Tırnava'da doğmuştur. Tırnava rüştiye mektebinden mezun olduktan sonra bir müddet cami ve medreselerdeki derslere devam etmiş, 1287/1870 Muhasebe Kalemine girmiştir. 1293/1877'de İstanbul'a gelen şair bu tarihten emekli olduğu 1327/1909 yılına kadar devlet dairelerinde muhasebe ile ilgili çeşitli görevlerde bulunmuştur. İyi derecede Fransızca ve İngilizce bilen şair, bu dillerden çeşitli çeviriler yapmıştır. Özellikle felsefe ile ilgili eser ve çalışmaları ile tanınmıştır. Şairliğinden ziyade bu yönü ön plâna çıkmıştır. 1946 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. 9050 ciltlik kütüphanesini Beyazıt Devlet Kütüphanesine bağışlamıştır (İnal, 1999: I/602-5).

2. Kömürkayazâde Fennî'nin Hayatı (öl. 1193/1779-80 ila 1214/1799-1800 arası)

Şairin asıl adının ne olduğuna dair elde bir bilgi yoktur. Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen Fennî'nin hayatına ilişkin maalesef kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Şaire ilişkin bilgilerin önemli bir kısmını *Divançe'*nin sonunda müstensih tarafından eklenen

"İşbu dîvânçe sâhibi Rodosçuk'da zümre-i ağavâtdan Kömürkayazâde Fennî Efendi dinmekle ma'rûf zât-ı ma'ârif-simât-ı nüktedândandır ki hem-'asrı olan mahrûse-i Edirne'de es-Seyyid Mehmed Kesbî Efendi ile Hayrabolu sâkinlerinden Çorumîzâde es-Seyyid Mehmed Hasîb Efendi ve sâ'ir gazellerinde mezkûr esâmî-i kesân-ı 'urefâ ile müşâ'are itdüğü gazeliyyâtıdır ki sebt ve kayd olundu 1214/1799-1800."

(vr. M.45a/T.46a)

şeklindeki kayıttan elde edebilmektedir. Burada şairin Tekirdağlı olduğu veya en azından ömrünü Tekirdağ'da geçirdiği, döneminde Kömürkayazâde Fennî olarak tanındığı, ağalar zümresine mensup olduğu bilgileri verilmektedir. Dönemin şairlerinden Edirneli Kesbî (öl. 1213/1798-99 sonrası) ve Hayrabolulu Hasîb (öl. 1199/1784-85) ile tanış oldukları belirtilmektedir. Bu kaydın dışında Zîver Efendi (öl. 1202/1787-88) tarafından Fennî Efendi'nin divançe tertip etmesi üzerine yazılmış olan ve *Divançe'*nin sonunda yer alan tarih manzumesinin üzerinde şu başlık yer almaktadır: "Fennî Efendi merhûmuñ işbu dîvânına Zîver Efendi'nüñ inşâd itdüğü târîhi". Bu başlıktan, nüsha istinsah edildiğinde Fennî'nin hayatta

³ bk. Fennî Efendi'nin Mahdumu Ali Cezbî Efendi'nin vefatına söylenen tarih: 1285/1868-69; Osman Bey'in kerimesine yazılan tarih: 1297/1879-80. *Dîvân-ı Fennî*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 56/4, vr. 150a-150b.

⁴ Bayramî-Melâmî ekolü ile Bektaşîliğin ilişkisi ve bu ekollerin prensipleri ile temsilcileri hakkında bilgi için bk.: Bünyamin Ayçiçeği (2014). *Hediyetü'l-Müştak fî Şerhi Mesleki'l-Uşşâk La'li-zâde 'Abdüllbâkî*, İstanbul: ATİ Yayınları.

⁵ bk. Kadriye Hocoğlu (2014). *Fennî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi.

⁶ Mehmed Said Fennî Efendi (1996). *Fennî Dîvânı*, (hzl. Ali Şakir Ergin), Yozgat: Yozgat Belediyesi.

olmadığı anlaşılmaktadır. Nüshanın istinsah tarihi 1214/1799-1800 olduğuna göre şair bu tarihten önce vefat etmiştir. Zîver Efendi'nin kaleme aldığı tarih manzumesinde geçen "Gazellerini bir araya getirdi, bu şekilde garip bir tarz oluşturdu." şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir. Aşağıdaki beyitten Fennî'nin *Divançe'sini* hayattayken bizzat tertip ettiği anlaşılmaktadır.

Cem'a getürdi gazeliyyâtını
Eyledi bu vaz' ile tarz-ı garîb (vr. M.44b/T.45b)

Zîver Efendi'nin yazdığı tarih manzumesine göre Fennî, *Divançe'sini* 1193/1779-80 yılında tertip etmiştir. On üç beyitten oluşan söz konusu manzumenin tarih beyti aşağıdadır:

Oldı bu dîvânçe târîhine
İnne mine'ş-şî'ri le-sihren nasîb [Sene 1193] (vr. M.45a/T.45b)
(ان من الشعر لسحرا نصيب)

Yukarıda verilen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Fennî'nin *Divançe'sini* tertip ettiği 1193/1779-80 yılı ile Milli Kütüphanede bulunan nüshanın istinsah tarihi olan 1214/1799-1800 arasında bir yılda vefat etmiş olması gerekir.

Şaire ilişkin diğer bilgiler *Divançe'sindeki* tarih manzumelerinden yola çıkılarak tespit edilebilmektedir. Söz konusu manzumelerden şairin Fatıma isminde bir kızı ve 1182/1768-69 yılında sünnet olan ismini bilmediğimiz bir oğlu olduğu anlaşılmaktadır.

Fennî, bir tarih manzumesini Fatıma'nın dünyaya gelmesi, bir diğerini ise onun vefat etmesi üzerine yazmıştır. Fatıma'dan bahseden manzumelerin tarih beyitleri aşağıda verilmiştir:⁷

Fatıma'nın doğumuna yazılan manzumenin tarih beyti:
Gelüp mevlûdına Fennî didi bir târîh-i zîbâ
Görigel Fâtımam dehre kadem basdın safâ-yâb ol (vr. M.5b/T.6a)
(کورى كل فاطمه م دهره قدم باصدين صفاياب اول)

Fatıma'nın ölümü sebebiyle yazılan manzumenin tarih beyti:
Fenniyâ rûhına bir Fâtiha didüm târîh
Fâtıma bülbül-veş uçdı fenâdan gitdi (vr. M.6a/T.6a)
(فاطمه بلبل وش اوچدى فنادن كندی)

Eserin gazeller bölümünde bulunan bir başka tarih manzumesini ise şair, oğlunun sünnet olması üzerine kaleme almıştır. Buna göre sünnet düğünü 1182/1768-69 yılında gerçekleşmiştir. Söz konusu manzumenin tarih beyti aşağıdadır. Şair burada son mısra da bulunan "gonça külâhın açtı" ibaresi ile tarih düşmüştür.

Didi bir ehl-i suhen gonça külâhın açdı
Fenniyâ sûr-ı hitânına o tıfluñ târîh [Sene 1182] (vr. M.14a/T.14b)
(غنچه كلاهن آچدی)

Fennî'nin eserinde I. Abdülhamid'in tahta çıkması vesilesi ile yazdığı bir tarih manzumesi yer almaktadır. Bilindiği üzere I. Abdülhamid 21 Ocak 1774'te tahta çıkmıştır (Aktepe 1988: I/213-214). Ondan önce Osmanlı tahtında olan III Mustafa, I. Abdülhamid'den yaklaşık 17 yıl önce 30 Ekim 1757'de hükümdar olmuştur (Beydilli, 2006: XXXI/280). Fennî'nin *Divançe'sinde* III. Mustafa'ya ilişkin hiçbir şiir yer almamaktadır. Ayrıca şair I. Abdülhamid'in şehzadelerinden Süleyman ve kızlarından Rabia'nın dünyaya gelmesi sebebiyle de birer tarih manzumesi yazmıştır.

Fennî'nin 1757 yılında tahta çıkan III. Mustafa'ya dair *Divançe'sinde* hiç tarih bulunmaması, divan yerine divançesinin olması, divançe tertip etmesine rağmen biyografik kaynaklarda isminin zikredilmemesi gibi sebeplerden yola çıkarak şairin büyük olasılıkla ömrünün büyük bir bölümünü 18. yüzyılın ikinci yarısında geçirdiği ve yine büyük bir ihtimalle erken yaşta vefat ettiği söylenebilir.

⁷ Tarih manzumelerinin bir kısmında ebced değerleri hesaplandığında makul sonuçlar ortaya çıkmamaktadır. Fatıma'nın doğumu için yazılan manzumenin ebced değeri 1197/1782-83 çıkmaktadır. Bu tarih divan tertip tarihinden sonradır. Ölümü için yazılan manzumedeki tarih mısraı vezne uymamakta aynı zamanda ebced değeri olarak da 1148 çıkmaktadır ki böyle bir tarihin çıkması imkânsızdır.

Tespit edilebildiği kadarıyla Kömürkayazâde Fennî'nin *Divançe*'sinden başka eseri yoktur.

3. *Divançe*'nin Nüshaları

Kömürkayazâde Fennî'nin *Divançe*'sinin iki nüshası tespit edilebilmiştir. Bunlardan ilki Topkapı Sarayı Müzesi Yazmaları Emanet Hazinesi 1633 numarada kayıtlı yazma, diğeri ise Milli Kütüphane Tokat Müzesi Yazmaları 60 Mü 193 numarada kayıtlı yazmadır. Söz konusu yazmalar bir iki küçük fark dışında bir birinin aynıdır. İki yazmadaki şiir sayısı da aynıdır. Dolayısıyla yazmaların aynı kaynaktan geldiği ya da birinin diğerdinden kopya edildiği söylenebilir.

3.1. Milli Kütüphane Tokat Müzesi Yazmaları 60 Mü 193'te Kayıtlı Yazma

Bu yazma 46 varaklı ve 220x135-185x90 mm boyutundadır. *Divançe*, yazmanın 2a-45a varakları arasındadır ve 43 varaktan müteşekkildir. Sırtı bordo renkli bez, kapakları mor kâğıt kaplı mukavva ciltlidir. Yazmanın ilk varağı kopuktur. 23 satır ve iki sütün halinde talik hatla sarı kâğıt üzerine istinsah edilmiştir. Söz başları ve cetvellerde kırmızı renkli mürekkep, diğerk yazılarda ise siyah mürekkep kullanılmıştır. Nüshadaki varak numaraları Latin harfli olarak sonradan verilmiştir. Nüsha 1214/1799-1800'de istinsah edilmiştir. Müstensih'in ismi kayıtlı değildir. Nüshanın sonunda *Divançe*'nin tertip edilmesi vesilesiyle Zîver tarafından kaleme alınmış bir tarih manzumesi ile şair hakkında müstensih tarafından verilen kısa bir bilgi yer almaktadır.

Ayrıca yazmanın 45b varağında Arap harfli "*Tokat'ta muvakkaten mukîm telgraf ve posta idare-i umumiyesi muhasib ve murakıblığından mütekaid Sarracoğlu Mehmed Ali Efendi'nin hediyesidir.*" kaydı, bu kaydın altında Latin harfli "*Kitapçı Mehmet Ali B. teberru etmiştir 31.12.1931*" ifadesi yer almaktadır. Bu bilgilerden söz konusu yazmanın Mehmet Ali adlı bir şahıs tarafından Tokat Müzesine 31.12.1931 tarihinde hediye edildiği anlaşılmaktadır.

3.2. Topkapı Sarayı Müzesi Yazmaları Emanet Hazinesi 1633'te Kayıtlı Yazma

Bu nüsha 46 yaprak, 255x145-185x92 mm boyutundadır. Eser yazmanın 1b-45b varakları arasında yer almakta ve 44 varaktan oluşmaktadır. Yazmanın cildi mikleplidir. Cildin kenarları bordo renkli deri ve ortası mavi canfes kaplıdır. Deri ve canfes kısmın arası yaldızlıdır. Canfes bölümünde yaldızlı şemse mevcuttur. Serlevha tezhipli, cetveller yaldızlıdır. 23 satır, çift sütun şeklinde teşkil edilen yazma talik hatla aharlı sarı kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak istinsah edilmiştir. Başlıklarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Varak numaraları Latin harfli olarak sonradan verilmiştir. İstinsah tarihi ve müstensihe ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Diğerk nüshada olduğu gibi bu yazmanın sonunda da *Divançe*'nin tertip edilmesi vesilesiyle Zîver tarafından kaleme alınmış bir tarih manzumesi ile şair hakkında müstensih tarafından verilen kısa bir bilgi yer almaktadır.

4. *Divançe*'de Zikredilen Şairler ve Bunlara Yazılan Nazireler

Çalışmaya konu olan eserde tespit edilebildiği kadarıyla 57 şair zikredilmektedir. Bunlardan bir kısmı şiirlerinin beğenildiğinin belirtilmesi, bir kısmı Fennî'nin yazdığı zemin şiirlere nazire istemesi, büyük bir kısmı ise Fennî'nin bu şairlere nazire yazması dolayısıyla anılmıştır. Fennî'nin bir sebepten ismini *Divançe*'sinde zikrettiği şairlerin büyük bir bölümünün onun çağdaşı olduğu anlaşılmaktadır. Bu şairlerin büyük bir kısmının elde divanı olmaması, aynı mahlası taşıyan başka şairlerin de bulunması sebebiyle tam olarak kimlikleri tespit edilememiştir.

Fennî eserinde Osmanlı şairlerinden başka İranlı şairlerden Örfî-i Şirâzî (öl. 999/1591) ve Sâib-i Tebrîzî'yi (öl. 1080/1679) anmıştır.

Fennî'nin *Divançe*'sinde adı geçen şair mahlasları ve bunların anılma sıklığını gösteren tablo aşağıdadır:

DİVANÇE'DE ANILAN ŞAİRLER							
Şair	Anılma Sayısı	Şair	Anılma Sayısı	Şair	Anılma Sayısı	Şair	Anılma Sayısı
Âkif	1	Fürûgî	1	Nâzım	1	Tevfik	1
Ârif	4	Hamdî	1	Nehrî	2	Sabîh	1
Bâkî	1	Hâmid	2	Neş'et	3	Sâbit	1
Behcet	1	Hasib	15	Nimet	1	Sabrî	1
Belig	1	Hüsni	1	Örfî	4	Sebzî	1
Celâlî	9	Hâşim	1	Pertev	1	Seyyid	1
Cenâb	2	Hâtif	4	Râif	1	Sırrî	6
Edîb	1	Hayrî	1	Râgıb	2	Sürûrî	1
Emîn	1	İhsân	4	Râmiz	2	Şâirî	1
Es'ad	4	Kenzî	1	Râsîh	1	Şehrî	1
Fasîh	1	Kesbî	1	Re'fet	2	Şermî	2
Fâzıl	3	Lezizî	8	Refî	2	Zîver	22
Fehmî	4	Lutfî	3	Sâib	1		
Fethî	1	Nâbî	3	Sâid	1		
Fitnât	2	Nâşid	1	Tabibî	1		

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere eserde en çok ismi geçen şair 22 yerde adı zikredilen Ahmed Zîver Efendî'dir (öl. 1202/1787-88). Ondan sonra ise 15 yerde anılan Hayrabolulu Hasib (öl. 1199/1784-85) gelir. Fennî'nin bu iki şairi anma sebebi büyük oranda onlara yazdığı nazirelerdir. Ayrıca *Zîver Divanı*'nda da Fennî'ye yazılmış iki,⁸ *Hasib Divanı*'nda altı nazire bulunmasından⁹ Fennî'nin bu iki şairle çok sıkı bir ilişki içerisinde olduğu ve görüştüğü anlaşılmaktadır.

Tespit edilebildiği kadarıyla Fennî; Zîver ve Hasib'den başka şu şairlerin şiirlerine nazire yazmıştır:¹⁰ 'Ârif, Bâkî (öl. 1008/1600), Behcet, Celâlî (öl. 1233/1817-18), Cenâb, Edîb, Es'ad, Fasîh (öl. 1111/1699), Fâzıl (öl. 1225/1810), Fehmî (öl. 1189/1775), Fıtnat (öl. 1194/1780), Fürûgî (öl. 1757-1774 arası), Hamdî, Hâmid, Hüsni, Hâşim, Hâtif (öl. 1239/1823), Hayrî (öl. 1204/1789-90), İhsan/Azîz (öl. 1220/1805-06), Kesbî (öl. 1213 sonrası/1798-99 sonrası), Lezizî, Lutfî, Nâşid (öl.1206/1791-92), Nehrî, Neş'et (öl. 1222/1807), Ni'met (öl. 1185/1771-72), Pertev (öl. 1222/1807-08), Râ'if, Râgıb (öl.1176/1763), Râmiz (öl.1202/1788), Râsîh (öl. 1144/1731), Re'fet (öl.1200/1785-86), Refî, Sa'id, Tabibî, Tevfik (öl. 1205/1791), Sabîh, Sâbit (öl. 1124/1711-12), Sabrî, Sebzî, Seyyid, Sırrî, Sürûrî, Şehrî, Şermî.

Fennî, nazirelerinin çoğunu çağdaşı olan şairlere yazmıştır. Fennî'nin yukarıda ismi geçen şairlerin büyük bir bölümü ile iletişim halinde olduğu kanaatindeyiz. Bunların önemli bir kısmının müstakil divanları yoktur ve bu sebeple zemin şairlere ulaşamamıştır.

Fennî'nin nazireciliği hakkında bir fikir vermesi açısından Râsîh ve Zîver'e ait iki zemin şiir ve Fennî'nin bunlara yazdığı nazireler aşağıda yer almaktadır:

Râsîh'in zemin şiiri:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Süzme çeşmüñ gelmesün müjgân müjgân üstine
Urma zaḥmı sîneme peykân peykân üstine
- 2 Yârdân mehcür iken düşdüm diyâr-ı ğurbete
Dehr gösterdi baña hicrân hicrân üstine
- 3 Rîze-i elmâs eker her açduğı zaḥma o şûḥ
Luṭfî var olsun ider iḥsân iḥsân üstine
- 4 Dilde ğam var şimdilik luṭf eyle gelme ey sürûr
Olamaz bir ḥânede miḥmân miḥmân üstine

⁸ Nazire olan şiirler için bk. Kerim Sandal (2001). *Zîver, Divan*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 48, 96-97.

⁹ Nazire olan şiirler için bk. Ramazan Ekinci-Suat Donuk (2015). *Hayrabolulu Hasib Divanı*, İstanbul: Kitap& Cafe Serüven, s. 97-98, 108-109, 128, 129, 160-161, 177.

¹⁰ Aynı mahlası taşıyan pek çok şair olması bu şairlerden bir kısmının divanın olmaması gibi sebeplerden bazı şairlerin kimlikleri tam olarak tespit edilememiştir. Kimliği tespit edilebilenlerin adlarının yanına ölüm tarihleri konulmuştur.

- 5 Hem mey içmez hem güzel sevmez dimişler haqqıma
Eylemişler Râsihe bühtân bühtân üstine (Demirel, 1997: 325)

Fennî'nin naziresi:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Şunma sâkî meclise fincân fincân üstine
Başma rinde âteş-i sūzân sūzân üstine
2 Eyleyüp tebdîl-i câme sâkiyâ bintü'l-'ineb
Giysün ol kâfir kıızı fistân fistân üstine
3 Feslegen mi perçemüñ şebbüya beñzer kâkülüñ
Eyledüñ teşmîm-i hoş reyhân reyhân üstine
4 Seyr kıl çâk-i giribânümde hûn-ı eşkümi
Zîb-i silk olmuş nice mercân mercân üstine
5 Râsihüñ kaşr-ı zemîni yücedür kim Fenniâyâ
Çarha çıkmış güyiyâ eyvân eyvân üstine (vr. M.39b/T.40a)

Zîver'in zemin şiiri:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Yâr sihr-i çeşm ile 'uşşâkı teşhîr eyledi
Tele-i füsün ile murgânı naħcîr eyledi
2 Kıl kalem kim muşhaf-ı ruhsâra yazdı hürde haṭṭ
Mû-be-mû âyât-i Nûrî şerḥ ü tefsîr eyledi
3 Şûh-ı neccârüñ ayağın bağlayup pîr-i muğân
Bağ harâbatı iki destiyle ta'mîr eyledi
4 Ğonca-i ḥaddi 'arak-rîz olsa şebnem şanmañuz
Gül şuyun billûr inbîk içre taḫṫîr eyledi
5 Zîverâ deycür-ı hicrinde beni gördükde yâr
Şu'le-i cevval-e-i vaşl ile tenvîr eyledi (Sandal, 2001: 102)

Fennî'nin naziresi:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Sihr-i sūz-ı âh ile dil yârı teşhîr eyledi
Rûzgâr ile hümâ-yı çarḥı zencîr eyledi
2 Ḥamr için nâzil olan âyet midür ḥaṭṭuñ lebüñ
Ḥürmeten baḫdukça vâ'ız anı tefsîr eyledi
3 Her neye kılsam nazar ruhsârın 'arz eyler baña
Ḳalbüme âyîne-i hürşîdi taşvîr eyledi
4 Ḳatl idüp 'uşşâkınu rü'yâda ammâ ba'd-ez-în
Vuşlat ile ol mu'abbir ḥüsn-i ta'bîr eyledi
5 Fennî-i biçâre güyâ Zîvere fermüd ider
Güfte-i manzûmunı zu'munca tanzîr eyledi (vr. M.44a/T.45a)

5. Divançe'nin Dil, İfade ve İçerik Özellikleri

Tasavvufî bir nitelik taşımayan Fennî'nin şiirlerinde çoğunlukla rindâne ve şühâne bir söyleyiş göze çarpar.

Rindâne:

- Zâhidüñ bintü'l-'inebdür meyli ammâ sâkiyâ
Hacle-gâh-ı meclis-i rindân degül tenhâ çe sūd (vr. M.14b/T.15a)
Meyi nûş eylemek ma'nâda câ'izdür diyü rinde
Bu rü'yâyı hakikat pek güzel ta'bîr ider vâ'ız (vr. M.28b/T.29a)

Şühâne:

- Âğûşuma alsam n'ola gâhîce o tıflı
Gehvâre-i sinemde gelüp eylese râhat (vr. M.11a/T.11b)
Vakf idüp mescid-i ruhsârûña vir yevmiyye
Nakd-i bûs-ı lebüñi eyleme bizden taktî' (vr. M.29b/T.30a)

Şair bazı şiirlerini âşıkâne üslupla kaleme alınmıştır. Öte yandan eserde az da olsa toplum ve zamandan şikâyet içeren, hikemi hususiyetler gösteren beyitlere de tesadüf edilmektedir:

Âşıkâne:

Söyünmez sûziş-i 'aşkum dem-â-dem bâd-ı âhumla
Dil-i vîrânemi virdüm şerâre herçi bâdâbâd (vr. M.14a/T.14b)
Tahrîr idemem sûziş-i 'aşkı ben o yâra
Hâmem olup âteş tutuşur safha-i kâgıd (vr. M.14b/T.15a)

Hikemî

Bir kavî-i esah yok mı bu 'âlemde havâdis
Güftâr-ı dürûğ oldı o her femde havâdis (vr. M.11b/T.12a)
Etrâfı fiten basdı agup gitmede mîzân
Halk düşdi bogaz derdine dirhemde havâdis (vr. M.11b/T.12a)

Şair bazı beyitlerde orijinal benzetme ve hayallere başvurmuş ve bunlarda halk dilinden alınmış ifadeleri kullanmaktan çekinmemiştir. Aşağıya alınan birkaç beyit buna örnektir:

Feryâd-ı na'ralarla ne mudhik imiş meger
Zâhid bezimde oldı dilâ kıtı kıt decâc (vr. M.12a/T.12b)
Raks eyleyerek geldi bu şeb meclise sâkî
Yakmış yine rez-duheri ayagına hunnâ (vr. M.9b/T.10a)
Setr-i dâmen eyleyüp destinde mînâyı rakîb
Kande mey nûş eylesem ah yâr ile tenhâ biter (vr. M.21a/T.22a)

Fennî, şiirlerinde ilginç tasavvurlara da yer vermiştir. Aşağıya alınan beyitteki tasavvur bunlardan biridir. "O ceylan (sevgilinin) dudağının şarabını hayal ettikçe, ümit şişi ve gönül ateşinde âhu çevrilir." şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilecek beyitte şair ümidini "şiş"e, gönlünü ateşe, sevgiliyi ise şişe takılmış ve ateşte çevrilen bir ahuya benzetmiştir:

Ol gazâlûñ bâde-i la'lini kıldıkça hayâl
Sîh-i ümmîd ile nâr-ı dilde âhû çevrilür (vr. M.20b/T.21a)

Aşağıdaki beyitte ise şair mecliste pilavı fazla kaçırın zahidin kabız olup basurunun azması, bunun neticesinde bulgur yemeyi bırakmasını şiire konu etmektedir:

Pilâv-ı nukl-ı meclis zâhidûñ bâsûrın incitmiş
Gınâ-âver olup ekl eylemez ol şimdi bulguru (vr. M.44a/T.44b)

Sadelik açısından orta düzeyde olan Fennî'nin şiirlerinde yer yer ağırlaşan bir dil kullanmıştır. Özellikle bazı mısralarda zincirleme izafet terkiplerine fazlaca yer vermesinin bunda payı büyüktür:

Sâhil-i bahr-i sefid-i rahmete seylâb olup
Kim olur yek katre-i yem-i siyâh-ı seyyi'ât (vr. M. 11a/T.11b)
Derd-i âh-ı 'âşıkândur çin-i müy [u] hâl-i yâr
Hüsn-i hat ser-nâme-i kirtâs-ı ruhsârında hû (vr. M.37b/T.38a)

Fennî; başta denizcilik terimleri olmak üzere mali terimlerden, Arapça dil terimlerine, hastalık isimlerinden, zirai unsurlara, musikiden, yeme içmeye kadar çok farklı alanlara ait sözcükleri şiirinde kullanmıştır. Aşağıdaki beyit denizcilik terimleri üzerine bina edilmiştir. "Firişka" yelkenleri dolduran kuvvetli rüzgâr, "melekse" bir tür gemi (Öztürk, 2009: 85), "pupa" ise geminin arka kısmıdır:

Açarsa yelkeni kıçdan firişka ten suyına
Yürüt melekseyi kullan pupa dümen suyına (vr. M.37b/T.38b)

Aşağıdaki beyit ise Arapça gramer terimleri ekseninde şekillendirilmiştir. Arapça'da isim cümlelerinde ilk unsur "mübteda" ondan sonra gelen öge ise "haber"dir. Kaideye göre mübteda da haber de merfû yani ötrelidir.

Mübtedâdan haber al kâ'ide-i ma'nâyı
Nev-turâş [olmuş o] yâre dime lafzen merfû ' (vr. M.29a/T.29b)

Bu beyitte ise istenmeyen tüylerin temizliği için kullanılan cımbız "cinbistre" kelimesine yer verilmiş, beyitte şairin dişleri cımbıza benzetilmiştir:

Ref' idüp hattufu cinbistire-i dendânum
Siler âyîne-i ruhsârufu berbercesine (vr. M.41b/T.42a)

Fennî şiirinde deyimlerden de istifade etmiştir. "Ağzına bal çalmak, ahi göğe çıkmak, aklını almak, alev almak, ayağını denk almak, bağı delinmek, baştan çıkarmak, dil uzatmak, el çekmek, elinden çok çekmek, fırsatı kaçırmamak, gözüne uyku girmemek, kana boyanmak, kanına eklemek doğramak, kulak vurmak, ömür çürütmek, yerle bir olmak, yüz bulmak..." bu deyimlerden bazılarıdır. Aşağıdaki beyitte geçen deyim ise "çanına ot tıkmak"tır:

Zâhidâ riş-i dırâz ile gelüp bezm içre sen
Çanına ot tıkma minânun kelâm-ı ta'nı kes (vr. M.24b/T.25a)

Şair, eserde az da olsa atasözü kullanmıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanı aşağıdaki beyitte geçen "İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur." atasözüdür. Şair atasözünü nazım özellikleri ile Farsça kelimeler kullanarak söylemiştir.

Bu meseldür ki dinür dü-dil olunca yek şehâ
'Âşık-ı şeydâya ol dem kâhgeh seyrân olur (vr. M.20b/T.21a)

*Divançe'*de İstanbul, Boğaziçi ve başta Bebek ile Sadabat olmak üzere Hisar, Gülhane, Okmeydanı, Vefa gibi İstanbul'un semtleri anılmıştır. Eserde en çok ismi geçen semt Bebek'tir:

Bebekden ahz idüp 'azm it Bogaz seyrine ol mâhı
Musâdif rûzgâr ile Hisâra herçi bâdâbâd (vr. M.14b/T.15a)

6. *Divançe'*nin Şekil Özellikleri

6.1. Kafiye ve Redif

Şair şiirlerde en çok mürdef kafiye den faydalanmıştır. Özellikle "ân" şeklinde yani "elif (!)" ve "nûn (ن)" sesleri ile oluşturulan kafiye eserde sıkça kullanılmıştır. Mürdef kafiye den sonra şair en fazla mücerred kafiye den yararlanmıştır. Fennî bu kafiye türü için en çok "elif (!)" sesinden istifade etmiştir. Eserde iki yerde ise iltizam yani kafiye kelimesinde birden fazla "revî"nin bulunması söz konusudur.

KAFİYE TÜRÜ	Nazım Şekillerinde Kullanım Sıklığı						Genel Toplam
	Kaside	Kıt'a/Tarih	Murabba	Muhammes	Müstezad	Gazel	
Mürdef	2	10	2	1	1	111	127
Mücerred		3	1		1	103	108
Müesses		1				26	27
Mukayyed					1	3	4
İltizam						2	2

Fennî, eserinde yer alan 268 şiirden 191'inde redife başvurmuş, yani şair tüm şiirlerin %71'inde rediften istifade etmiştir. Bunlardan en fazla 58 kullanım ile kelime halindeki redifleri tercih etmiştir. Şair kaside ve muhammes nazım şekillerinde hiç redif kullanmamış, diğer taraftan *Divançe'*de yer alan üç murabba ve üç müstezadın tamamında rediften yararlanmıştır. Şair, 245 gazelden 178'sinde redif kullanırken 67 gazelde ise redifi tercih etmemiştir.

Redif olarak toplam 168 kelime kullanılmıştır. Bunların 124'ü Türkçe, 26'sı Arapça, 18'i ise Farsça kelimelerdir. Aşağıda redif kullanımına ilişkin tablo yer almaktadır:

REDİF ŞEKLİ	Nazım Şekillerindeki Kullanım Sıklığı						Genel Toplam
	Kaside	Kıf'a/Tarih	Murabba	Muhammes	Müstezad	Gazel	
Ek	-	5	1	-	1	48	55
Kelime	-	2	2	-	1	58	63
Ek + kelime	-	-	-	-	1	45	46
Kelime + kelime	-	-	-	-	-	18	18
Ek + kelime + kelime	-	-	-	-	-	6	6
Kelime + kelime + kelime	-	-	-	-	-	1	1
Kelime + kelime + kelime + kelime	-	-	-	-	-	2	2
Redif Kullanılan Şiir Sayısı	-	6	3	-	3	178	191
Toplam Şiir Sayısı	2	14	3	1	3	245	268

6.2. Vezin Kullanımı

Ele alınan eserde vezin kullanımına dair ciddi sorunlar bulunmaktadır. Onlarca beyitte veznin aksadığı görülmektedir. Bu hataların ne kadarının şairden, ne kadarının müstensihinden kaynaklandığını bilmek olanaksızdır. Ancak vezin kullanımına ilişkin bu denli fazla ve galiz problemlerin bulunması bu hataların büyük bir kısmının şair tarafından yapılmadığı eser istinsah edilirken müstensihin dikkatsizliği sonucu olduğu izlenimini vermektedir. Bu beyitlerden birkaçı aşağıya alınmıştır. Veznin aksadığı mısralar italik yazılmıştır:

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Feth idüp mu'cizeyi genc-i mutalsam âsâ

İki şakk oldı parmaguñ ile mâh-ı tâbân

(vr. M.2a/T.2a)

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Ol bîmâra sürüp çeşmin o tıf-ı cerrâh

Kıldı eczâ-yı visâli ile zehri islâh

(vr. M.13a/T.13b)

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Şekvâ ider 'âleme imdâd için 'ankâ

Bilmem ne 'aceb Kâf-ı kanâ'atde gınâ yok

(vr. M.31b/T.32b)

Bu vezin problemlerinin önemli bir kısmı ek ya da kelime eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlar uygun şekilde tamamlandığında yani metin tamiri yapıldığında sorun ortadan kalkmaktadır. Aşağıya buna örnek teşkil eden iki beyit alınmıştır. Tamir edilen kısımlar köşeli ayraç "[]" içinde gösterilmiştir.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Hıfz idüp âteş-i ihrâkdan [anı] dâ'im

Bâri göstermeye bu menzil-i pâke ihrâk

(vr. M.6b/T.7a)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir gice olmak n'ola cânâ senüñle sine sâf

Kılma va'd-i vuslatuñ 'uşşâk[un]a lâf u güzâf (vr. M.31a/T.31b)

Fennî, eserinde 11 farklı aruz kalıbına yer vermiştir. Şair en çok "*Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*" kalıbını tercih etmiştir. Bu kalıp 62 şiirde kullanılmıştır. Fennî yazdığı 14 kıtanın 8'inde yine bu kalıbı kullanmış, yine en fazla gazeli de bu kalıptan istifade ederek kaleme almıştır. Şairin en az tercih ettiği kalıplar ise yalnızca birer şiirde kullandığı "*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*", "*Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*", "*Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*" kalıplarıdır. Aşağıda, eserde kullanılan aruz kalıpları ve bunların kullanıldığı nazım biçimleri gösterilmiştir. Söz konusu kalıplar kullanılma sıklığına göre sıralanmıştır.

No	VEZİN KALIBI	Nazım Şekillerindeki Kullanım Sıklığı					TOPLAM	
		Kaside	Kıt'a/Tarih	Murabba	Muhammes	Müstezad		Gazel
1	<i>Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün</i>	-	8	-	1	-	53	62
2	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	1	1	2	-	-	50	54
3	<i>Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i>	-	1	-	-	-	49	50
4	<i>Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün</i>	-	-	-	-	3	39	42
5	<i>Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>	1	2	1	-	-	35	39
6	<i>Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	-	-	-	-	-	13	13
7	<i>Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>	-	-	-	-	-	3	3
8	<i>Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün</i>	-	2	-	-	-	-	2
9	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün</i>	-	-	-	-	-	1	1
10	<i>Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün</i>	-	-	-	-	-	1	1
11	<i>Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün</i>	-	-	-	-	-	1	1

6.3. Nazım Şekilleri

Eserde biri mirâciye biri tarih olmak üzere 2 kaside, tarih türünde yazılmış 14 kıt'a, 3 murabba, 1 muhammes, 3 müstezad ve 245 gazel olmak üzere toplamda 268 şiir yer almaktadır. *Divançe'*de terbî, tahmis, tesdîs, terciabend, terkibend, müfred, rübai ve benzeri nazım şekillerine ise yer verilmemiştir.

6.3.1. Kasideler

*Divançe'*de yukarıda da belirtildiği üzere iki kaside yer almaktadır. Bunlardan ilki 80 beyitlik bir mirâciyedir (bk.: vr. M.2a-3a/T.1b-3a). Kasidenin ilk yirmi yedi beytinde Hz. Muhammed'i öven şair 28. beyitle birlikte mirâcın anlatımına başlar. Cebraîl'in gelip Hz. Muhammed'i davet etmesi, Mekke'den Mescid-i Aksa'ya intikal etmesi, kendinden önceki nebilere imamlık etmesi, Refref'e binip "kabe kavseyin"e ulaşması, Allah'la görüşmesi gibi hususların üzerinde durulduğu bölüm 64. beyitle son bulur. 65. beyitle birlikte dua bölümüne geçen şair 66. beyitte mahlasını zikretmiştir.

Eserdeki diğer kaside Sultan I. Abdülhamid'in tahta geçmesi üzerine kaleme alınmış 15 beyitten müteşekkil "*Târîh-i Cülûs-ı Hümayûn-ı Hazret-i Sultân 'Abdülhamîd Han'*" başlıklı bir tarih manzumesidir. Klâsik kaside formunda olmayan bu şiirde sadece medhiye ve dua bölümü yer almaktadır.

6.3.2. Kıt'alar / Tarih Manzumeleri

*Divançe'*de kıt'a nazım şekli ile kaleme alınmış 14 şiir bulunmaktadır. Bunların tamamı tarih manzumesidir. Şair genel konulu kıt'a yazmamıştır. Eserdeki en uzun kıt'a 17 beyit en kısa kıt'a ise 2 beyitten oluşmaktadır.

Eserde bulunan kıt'a, kaside ve gazel formunda kaleme alınmış 16 tarih manzumesinin 13'ünde Fennî, tarih düşürmek için işaret edilen kelime/kelimeler, mısra ya da beyitteki tüm harflerin hesaplanması esasına dayanan "târîh-i tâm"ı kullanmıştır. Şair iki tarih manzumesinde bir tarih mısraındaki harflerin sayı değerlerinin toplamının belirtilmek istenen tarihten fazla veya eksik olduğu, bunun çözümünün de beyit içinde şairce bir şekilde ifade edildiği ta'miyeli tarihi (İspirli, 2000: 83) tercih etmiştir. Fennî, Esmâ Sultan'ın havuz yaptırması dolayısıyla yazdığı manzumedeki ise yalnızca noktalı harflerin hesaplandığı mücevher tarih ile ta'miyeli tarihi bir arada kullanmıştır. Aşağıya alınan söz konusu manzumedeki tarih son beytin ikinci mısraında düşülmüştür. Burada sonuç yalnızca noktalı harfler hesaplandığında 1188 çıkmaktadır. Birinci mısradaki "üçler gelüp" ifadesi ile bu tarihe üç eklenilmesi gerektiği şairce dile getirilmektedir. Dolayısıyla düşürülmek istenen tarih 1191'dir.

Târîh-i Havz-ı Esmâ Sultân

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Esmâ Sultân-ı celâdetlü kerem-kâr-ı cihân
Yapmağa bu havzı sevķ itdi dil-i sitâresi

- 2 Dür-feşân olsa ne ola âb-ı nîsân¹¹ dem-be-dem
Baħr-i rîzân olmada şan kaṭre-i şad-pâresi
- 3 Gülşen-i vaşfın tefekkür eyler iken nâgehân
Güş itdi bu şadâyı Fennî-i bî-çâresi
- 4 Târîhin üçler gelüp dir ħarf-i cevherdâr ile
Cennet içre ‘aynıdır bu kevşerîn fevvâresi [Sene 1191] (vr. M.4a/T.4a-4b)
(جنت ایچره عینیدر بو کوثرین فواره سی)

Eserde lafzen tarihe hiç yer verilmemiştir. Müstensihin eseri istinsah ederken titiz davranmaması sonucu unutulmuş atlanan ya da değiştirilen kimi harfler sebebiyle, tarih mısraındaki hesaplamalarda makul olmayan sonuçlar çıkmaktadır. Ayrıca diğer bazı eserlerde görülen tarih mısraı ya da beytinin yanına düşülen tarihin rakamla da yazılması ameliyesine Fennî *Divançe*'sinde yer verilmemesi eserdeki bazı tarih manzumelerinde ortaya çıkan sonuca itimat edilmesini güçleştirmektedir.

Şair kıt'a nazım şekli dışında biri kaside, biri de gazel formunda olmak üzere iki tarih manzumesi daha yazmıştır. Aşağıda, eserde bulunan tarih manzumelerine dair tablo yer almaktadır:

Sayısı	TARİH MANZUMESİNİN BAŞLIĞI	Beyit Sayısı	Nazım Şekli	Yazmadaki Yeri
1	<i>Târîh-i Cülûs-ı Hümâyûn-ı Hazret-i Sultân ‘Abdülhamîd Han</i>	15	Kaside	M.3a/T.3a
2	<i>Târîh-i Vilâdet-i Şehzâde Sultân Süleymân bin Sultân ‘Abdülhamîd Han</i>	11	Kıt'a	M.3b/T.3b
3	<i>Târîh-i Mevlûd-ı Râbi'a Sultân binti Sultân ‘Abdülhamîd Han</i>	12	Kıt'a	M.3b/T.4a
4	<i>Târîh-i Havz-ı Esmâ Sultân</i>	4	Kıt'a	M.4a/T.4a
5	<i>Târîh-i Mustafâ Paşa Vâli-i Bosna</i>	13	Kıt'a	M.4a/T.4b
6	<i>Târîh-i Müftî es-Seyyid Mustafâ Efendi</i>	6	Kıt'a	M.4b/T.4b
7	<i>Târîh-i Zâde-i Müftî-i Mûmâileyh</i>	4	Kıt'a	M.4b/T.5a
8	<i>Roduscuk Kurbında Hayrabolu Kasabasında Muhammed Hasîb Begüñ Oğlu Rızâya Târîhdür</i>	10	Kıt'a	M.4b/T.5a
9	<i>Târîh-i Vilâdet-i Ferzend-i Remzî Efendi</i>	10	Kıt'a	M.5a/T.5a
10	<i>Târîh-i Ferzend-i Râmiz Hasan Efendi</i>	9	Kıt'a	M.5a/T.5b
11	<i>Târîh-i Vilâdet-i Duhter-i Hód</i>	16	Kıt'a	M.5b/T.5b
12	<i>Fâtıma Mezbûrenüñ Târîh-i Fevti</i>	2	Kıt'a	M.5b/T.6a
13	<i>Târîh-i Tezvic-i ‘Alemdâr İsmâ’îl</i>	17	Kıt'a	M.6a/T.6a
14	<i>Târîh-i Kâşâne-i Hamza Paşazâde</i>	10	Kıt'a	M.6a/T.6b
15	<i>Târîh-i Kâşâne-i Seyyid Hasîb Beg Der-Kasaba-i Hayrabolu</i>	12	Kıt'a	M.6b/T.7a
16	Başlıksız	5	Gazel	M.14a/T.14b
TOPLAM BEYİT SAYISI		156		

6.3.3. Musammatlar

Fennî yukarıda da belirtildiği üzere üçü murabba biri de muhammes olmak üzere dört musammat yazmıştır. Şair müseddes, müsebba, müsemmen, mütessa, muaşşer, terkibend ya da tercihend yazmamış; ayrıca terbi, tahmis vb. nazım şekillerinde de şiir kaleme almamıştır. Murabbalardan ikisi beş bentli biri altı bentlidir. Muhammes ise yedi bentlidir. Eserdeki iki murabbada kafiyeleşmiş “aaaa, bbba, ccca” şeklinde birinde “aaxa, bbba, ccca” şeklindedir. Muhammesin kafiyeleşmesi ise “aaaaa, bbbba, cccca” biçimindedir. Fennî musammatlarda tekrarlanan yani nakarat mısralara başvurmamıştır. Aşağıda eserden alınan bir murabba bulunmaktadır:

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Râ‘iz-i bezmüñ piyâle gönça-i ra‘nâsıdır
Bâde-i la‘l-i leb-i sâkî gül-i ħamrâsıdır
Kulħul-ı cām-ı şürâħî bülbül-i şeydâsıdır
Şimdi dil bu bezm-gâhuñ tûħî-i güyâsıdır

¹¹ Eserde “nîsân âbı” şeklinde olan ifade “âb-ı nîsân” şeklinde değiştirilmiştir.

- 2 İmtizâc itmekde yok aşlâ kemâli zâhidüñ
Dem-be-dem mest-i ħarâb elde şakalı zâhidüñ
Bezm-i 'işret-gâhda ceng ü cidâli zâhidüñ
Güviyâ bî-hüde segle hirrenüñ ğavġâsıdur
- 3 Bâb-ı vaşlın şubġ-dem açup o cânân yatmasun
Çin idüp ebrûsını 'uşşâka ğilmân çatmasun
Ravza-i ruġsârına âdem nice cân atmasun
'Âşık-ı şeydâsınıñ ol cennetü'l-me'vâsıdur
- 4 Geşt idüp şahrâlara düşsem 'aceb mi sũ-be-sũ
Ben mecâz-ı 'aşkı taġkîk idüp ey şîrîn-rũ
Kays-veş mecnũnuñ olmaġ ya nedür derseñ sen o
'Uġde-i zencîr-i zũlf ü ħurrenüñ sevdâsıdur
- 5 Baġr-i dũr-efşân-ı me'vâ-yı suġen olsa n'ola
Nazm-ı üstâda nazîre beyne'l-arzı ve's-semâ
Kaġreyem nezdinde billâhi anuñ ben Fenniyâ
Hâtif-i şâġib-belâġat ma'rifet deryâsıdur (vr. M.7a-7b/T.7b-8a)

6.3.4. Müstezadlar

Divançe' de üç müstezad yer almaktadır. Bunların tamamı aynı vezinle "Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün / Mef'ûlü fe'ûlün" kalıbı ile yazılmıştır. Bunlardan ilk ikisi yedi bent sonuncusu ise beş bentten oluşmaktadır. Aşaġıda bu müstezadların ilki yer almaktadır:

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Mef'ûlü fe'ûlün

- 1 Ben jende-i pür dâġumı dîbâya degüşmem
Ey ħ'âce-i kâlâ
Bu câme ile faġrûmi Dârâya degüşmem
Pinhân u hüveydâ
- 2 Cân baġş ider ol mürde-i maġmûra ezelden
Şun sâķî biz'elden
La'l-i lebüñi sâġar-ı şahbâya degüşmem
Ey tıfl-ı Mesîġâ
- 3 Şan micmer-i sîm içre virür meclise ġoş-bũ
Mâverd mi nedür bu
Zũlf-i siyehüñ 'anber-i sârâya degüşmem
Yaġma beni cânâ
- 4 Dil gitse n'ola çeşmũne kuġl-i Şıfahâna
Semt-i Hemedâna
İġlîm-i lebüñ ġand-i Buġârâya degüşmem
Dirlerse de şeydâ
- 5 Pâlũde midür vuşlatuñ ey fâris-i ni'met
Nâdîde bu lezzet
ġ'ân-ı keremũñ sũkker-i ġelvâya degüşmem
Şoġbet dime cânâ
- 6 Pîrâye-i destârum idüp 'ârif-i zâtın
Evrâġ-ı nũkâtın
Şad deste gül ü sũnbũl-i ġarrâya degüşmem
Bilmem ne bu sevdâ
- 7 Fennî güher-efşâ yem-i ġab'[uñ] ile şî'rũñ
Dũr-dâne-i fikrũñ
Gencîne-i pür lü'lü [ü] lâlâya degüşmem
Ey mevce-i deryâ (vr. M.8a-8b/T.8b-9a)

6.3.5. Gazeller

Divançe' nin büyük bir kısmını gazeller teşkil etmektedir. Bu bölümde Fennî'nin zemin şiirlerinin yanı sıra yukarıda da ele alındıġı üzere başka şairlere yazdıġı nazireler de yer almaktadır. Tespit edilebildiġi kadarıyla şair nâtamam bir gazel dışında gazellerin tamamında

mahlasını kullanmıştır. Eserde iki gazelin matla beyti büyük ihtimalle müstensih hatası sebebiyle eksiktir. *Divançe'* de iki gazelde tecdîd-i matla, beş gazelde ise redd-i matla yapılmıştır.

Şair "elif-bâ"nın her harfinden gazel yazmıştır. Gazellerin harflere göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir:

Harf	Gazel Sayısı	Harf	Gazel Sayısı	Harf	Gazel Sayısı	Harf	Gazel Sayısı
ا	6	د	6	ض	4	ك	11
ب/پ	4	ذ	4	ط	5	ل	6
ت	5	ر	46	ظ	4	م	10
ث	4	ز	17	ع	5	ن	11
ج/چ	6	س	5	غ	5	و	4
ح	5	ش	8	ف	6	ه	29
خ	4	ص	4	ق	5	ی	16
TOPLAM						245	

Yukarıdaki verilen bilgiler ışığında şairin her harften en az dört gazel yazdığı görülmektedir. Fennî en çok gazeli toplamda 46 gazelle "râ (ر)" harfinde yazmıştır. Bu gazeller bölümünün yaklaşık beşte birine tekabül etmektedir.

Gazellerdeki beyit sayısı tercihleri ise şu şekildedir:

Beyit Sayısı	Gazel Sayısı
Dört	9
Beş	127
Altı	73
Yedi	28
Sekiz	4
Dokuz	3
On	1

Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere gazellerin beyit sayıları 4 beyit ile 10 beyit arasında değişmektedir. Bilindiği üzere beş beytin altında olan ya da bir şekilde eksik kalan gazeller nâtamam kabul edilmektedir. Şairin dört beyitten müteşekkil nâtamam denilebilecek dokuz gazelinin bulunması dikkat çekicidir. Nâtamam gazeller bir kenara bırakıldığında beyit sayısı arttıkça gazel sayısının düştüğü görülmektedir. Şair en fazla beş beyitten oluşan gazel kaleme almıştır ki bu toplam gazel sayısının yarısından fazlasına tekabül etmektedir. Aşağıda şairin gazellerinden örnekler yer almaktadır:

Gazel Örnekleri

1

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Hâmd ola Yezdâna bahtum rüşenâ kıldı baña
Maṭla'umdan ṭâli'üm şemsü'd- duḥâ kıldı baña
- 2 Men 'aref sırrın idüp mir'ât-ı ḳalbümde 'ıyân
Kenzi lâ-yüfnâsını luṭf u 'aṭâ kıldı baña
- 3 Sû-be-sû geşt eyleyüp İskender-âsâ 'âlemi
Ṭab'uma âb-ı ḥayât[ı] mâcerâ kıldı baña
- 4 Ḥayli dem vaḥdet-nişîn-i vuşlat-ı dildâr olup
Ḥâk-i pâyın çeşm-i cânâ tütüyâ kıldı baña
- 5 Âb-ı vaşlın eyleyüp bîmâra terkîb-i devâ
Şerbet-i la'lin ṭabîb-i cân şifâ kıldı baña
- 6 Fenniyâ ḥayyât-ı 'aşkuñ kıl nazar maşnû'ına
Penbe-i dâğ-ı vücûdum bir ḳabâ kıldı baña

(vr. M.9a-9b/T.9b-10a)

2

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün

- 1 Zâhid idicek meclis-i rindâna teḳarrüb
Bintü'l-'inebe eyledi bîgâne teḳarrüb

2 Bāl açsa n'ola zülfine zenbūr-şıfat dil
Elbette ider sünbül [ü] reyhāna teḳarrüb
3 Çekmek diler āġüşına ammā seni āġyār
Hıç kuṭn ide mi āteş-i süzāna teḳarrüb
4 Tıġ-ı müjeñe sīnesini fetḥ iden 'āşık
Dīvāne ider ḥançer-i bürrāna teḳarrüb
5 Bu nazm-ı mezāmīn ile kıl sen daḥı Fennī
Luṭfī gibi üstād-ı sühendāna teḳarrüb (vr. M.10a-10b/T.10b-11a)

3

Mef'ülü fā'ilätü mef'ülü fā'ilün

1 Yoḳdur derūnuñ içre senüñ zāhid infirāḥ
Mey içmeyince¹² hıç ola mı dilde inşirāḥ
2 Seyr-i Bebekde şaf şaf olup ceyš-i ġamzesi
Çıkmış o kāfir-i müje meydāna pür-silāḥ
3 Şarf eyle zihni-pāküñi ur bir binā aña
Maḳşüduñ 'izz ü rif'at ise ezber it Merāḥ
4 Şaḥn-ı felekde burc-ı niyāz ile hāle-veş
Āġüşa çeksem ol meh-i tābāni tā şabāḥ
5 Şayyāda hıç ḥarām ola mı tā'ir-i vişāl
Fenniye murġ-ı büse-i la'lün şehā mübāḥ (vr. M.13a/T.13b)

4

Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

1 Naḳş idüp la'lüñi sür bu dil-i kāşāneye sürḥ
Yaḳışur beyt-i siyāḥ içre o vīrāneye sürḥ
2 Vaşf-ı dendānuñ arasında lebüñ zıkr it kim
Eyle sen anı nişān sübḥa-i dūr-dāneye sürḥ
3 Āteş-i 'aşkuña dil yansa n'ola 'ālemde
Görinür şem'-i ruḥuñ dīde-i pervāneye sürḥ
4 Sīm-sifāl içre ḳaranfil dir idi anı gören
Olsa Saḳız şalı başında levendāneye sürḥ
5 Jende-i ḥün ile dil olsa n'ola zībende
Fenniyā hoş yaḳışur bu dil-i dīvāneye sürḥ (vr. M.13b/T.14a)

5

Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün

1 İnfişāl ile idüp cāḥ-ı vişālin iḳrār
Ne çeker zāde-i monlānuñ elinden dil-i zār
2 La'li 'uşşāḳına cān baḥş ider ammā ki o meh
Ḥulf-ı va'dinde benüm ḳanuma etmek ṭoġrar
3 Şıḳılup pür-'araḳ olsa ne 'aceb rüy-ı niġār
Çekdi sāḳı anı inbiḳ-i zekāndan tekrār
4 Nüş idüp bādeyi hem biñ direm[i] aḥz itdi
Görmedüm zāhid-i biġāne gibi bir cerrār
5 Ḥaṭ ber-āverde olup şimdi o vech-i ḥasenüm
Fenniyā gün gibi fāş oldı cihāna esrār (vr. M.20a/T.20b)

6

Fā'ilätün fā'ilätün fā'ilätün fā'ilün

1 'Ārızuñ ḥüy-gerde şanma güldür ol şebnem ḳapar
Öyle nāzūkdür ki pus¹³ olsa havādan nem ḳapar
2 Ṭurre-i ṭarrāruña yaḳın getirme ey perī
Şāne bir çok başlı şeydür ḳorḳaram perçem ḳapar

¹² Metinde "içmeyince" şeklinde olan ifade vezin gereği "içmeyecek" şeklinde değiştirilmiştir.

¹³ Burada "pus" kelimesi "būs" şeklinde de okunabilir.

- 3 La‘lin ‘uṣṣāka o meh baḥş eyledükçe tıfl-ı dil
Şiṣe-i billürdan şan sükkeri bādem¹⁴ qapar
4 Bu tenüm zaḥmın qaparsa ey ṭabīb-i cān yine
Āb-ı vaşl-ı yār ile terkīb olan merhem qapar
5 Fenniyā feth itse gāhī gülşen-i ṭab‘ın Ḥasīb
Daḥı böyle çok nühüfte nükte-i gülfem qapar (vr. M.21a/T.21b)

7

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Ḥayāl-i ba‘de-i la‘lūñle dil maḥmürdur sensiz
Ḥumār-ālūd olanlar sākiyā mehcürdur sensiz
2 ‘Aceb mi fikr-i zülfūñle erişse Çin [ü] Māçine
Sadā-yı nāle vü zārum tehī fağfürdur sensiz
3 Dehānına çalup bir engebīn ezhār-ı vaşluñdan
Ṭolanur ber-hevā dil-teşne-i zembürdur sensiz
4 Sirişküm mey kebābum mā-ḥazar ḥūn-ı ciger puḥte
Derūn-ı sūzişüm pür-āteş-i tennürdur sensiz
5 Raqībā bezm-i meyde yār ile maḥfice ‘işretde
Ḥayālüm ‘aks-i dūrbīn ile dūr-ā-dürdur sensiz
6 Hezārān gonça-i üşküfte ṭab‘[ı] feth ider ammā
Açılmaz verd-i şirüm Fenniyā mestürdur sensiz (vr. M.22b/T.23a)

8

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Kulkul-ı mīnā degüldür tekye-i meclisde ses
Şeyḥimüz pīr-i muğān eyler bize zāhid nefes
2 Bülbül-āsā dem-be-dem ben nice feryād itmeyem
Üstüḥ‘ānum oldı tende murğ-ı cāna tel kafes
3 Zāhidā riş-i dırāz ile gelüp bezm içre sen
Çañına ot tıqma mīnānuñ kelām-ı ṭa‘nı kes
4 Jāḥḥā-yı hicr ile zāhid[e] eş olma dilā
Kārbān[ı] düzd-i dāğīye ḥaber virür ceres
5 Fenniyā pey-rev olan nazm-ı Faşīḥe güyiyā
Evc-i ‘ālīde hümāya per açar bāl-i meges (vr. M.24b/T.25a)

9

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Göñül seyl-āb-ı eşkin dīdeye cānā şıgındurmuş
‘Aceb kim menba‘-ı Ceyḥūna ol deryā şıgındurmuş
2 Ne ḥikmetdür kamu eşyayı bir mir‘āta İskender
Taḥayyül eyleyüp bi‘l-cümle müstevfā şıgındurmuş
3 O tıfl-ı tev‘emānı kıl temāşā kudret-i Yezdān
İki bādāmı kışr-ı vāḥide ḥaqqā şıgındurmuş
4 Ne nādīde fen icād eyleyüp dil ḡabḡabuñ cānā
Zücāc-ı dīde-i tengīne bir elma şıgındurmuş
5 İki bistānı şūḥuñ şayd idüp maḥfice bir ‘aşık
Dü biṭṭiḥi o ibṭ-ı vāḥide ra‘nā şıgındurmuş
6 Ezelden sırr-ı Yezdānı temāşā kıl sen ‘ālemde
Nevāt içre Ḥudā naḥl-i qad-i bālā şıgındurmuş
7 Behişt-i dilde Fennī qadd-i dildārı idüp taşvīr
Secencel içre ol tūbāyı ser-tā-pā şıgındurmuş (vr. M.25b/T.26a)

10

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 İdüp ḥukkām-ı yāra ḥüccet-i ‘aşq-ı dili ma‘rüz
Görince naqd-i eşküm kıldı tecrim eyleyüp maqbüz

¹⁴ Metinde “bādām” şeklinde olan kelime kafiye ve vezin gereği “bādem” şeklinde okunmuştur.

2 Beni mecrūh iden t̄ig-i meç-i müjgān-ı Efrencdür
Firengī yaralarla oldı cismüm pā u ser memrüz
3 O t̄ıfl-ı nev-resīdem bāğ-ı dilde ser çeküp seyr it
Nihāl-i kāmetin āb-ı sirişküm eyledi maqbüz
4 Biz ebrū-yı cemāle meyl idüp sen zāhidā mihre
Senüñ hāver ise kıbleñ bize de Ka‘bedür mefrüz
5 Virür deynin gelince va‘desi medyün olan Fennī
Ezelden çünki naqd-i cān olupdur cümleye maqrüz (vr. M.27b/T.28a)

11

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1 Dilā ser-nāme-veş bālā-nişin ol ‘izzet isterseñ
Tevāzu‘la pes-i imzāda mühr ol rağbet isterseñ
2 Mey-i ‘aşk-ı ezelden zāhidā bir cām nüş it kim
Nevāl-i süfre-i bezm-i elestden lezzet isterseñ
3 Sikender-veş cihāmı gezme mir‘āt-i taḥayyülde
Cem-āsā sāğar-ı billūra meyl it şafvet isterseñ
4 Müheyyādur müşerrah zaḥm-ı sīnem da‘vī-i ‘aşka
Ḥuzūr-ı kādī-i ḥüsnuñde cānā ḥüccet isterseñ
5 Taḥayyül eyle dilde Fenniyā bu ma‘nī-i bikri
Zifāf-ı nev-‘arūs-ı nazm-ı pāk-i Fiṭnaṭ isterseñ (vr. M.32b/T.33b)

12

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Sākiyā cilveñe oldum meftün
Luṭf idüp kılma dü-dīdem Ceyḥün
2 Zülfüñüñ fikri başumdan aşdı
Mevc-i deryā gibi ḥadden bīrün
3 Bezm-i rindāna gelüp cilve ile
Raşş it uşşāk[un]a ey pür efsün
4 ‘Aşkuñ ‘aqlın alur reftāruñ
Serv ü ‘ar‘ar gibi ḳaddi mevzün
5 Būs idüp vechüñi kılsa tezyīn
Zer-i nişfiyye ile pür-altün
6 Saña ṭavşan diyen olsun rübāh
Zürefā nām gürüh-ı gerdün
7 Dem-i ‘İsā gibi cān bahş eyle
Mürde-i ‘aşıka la‘l-i meygün
8 Meyl it āğuşına bir kez ey meh
Fennī-i zāruñı kılma maızün (vr. M.37a/T.38a)

13

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 ‘Azm it ol māha bu şeb maḥfice ey dil ḥavfı ḳo
Ġül-i āğyārı görürseñ Äyetelkürsī oḳu
2 Ḥāk-i pāy-ı yāra yüz eşküñ idersen [ger] revān
Geh teyemmüm eyleyüp gāh eyle tecdīd-i vuzū
3 Derd-i āh-ı ‘aşıkāndur çin-i müy [u] ḥāl-i yār
Ḥüsni ḥaṭ ser-nāme-i kırtās-ı ruḥsārında hū
4 El uzatmış zāhid-i şeydā yine bint-i reze
Oldı meclisde bu şeb beyne‘l-aḥibbā güft ü gü
5 Ḳo götürsün zāhid ābdest ibrıgın idüp riyā
Bezm-i ‘işret-gāhda rindāna lāzımdur sebū
6 Fenniyā deryāya girmiş ḡusl için ol māhu gör
Mū-miyānuna şināver bend idüp iki kedū (vr. M.37b/T.38a)

Mef'âlün mef'âlün mef'âlün mef'âlün

- 1 Bizümle meclis olsa sâkiyâ mahfî kedersizce
O dem bintü'l-'ineb rakş eyleyüp gelse zararısızca
2 Eger var ise meylün hânkâh-ı bezm-i rindâna
Kudümüñla müşerref kıl buyur lâkin pedersizce
3 Şaķın vehm eyleyüp rāh-ı 'adūdan ihtirāz itme
Buyur ba'de'l-'iṣā bī-bāk ü bī-pervā fenersizce
4 Hāfīce bāde nūş olduķça zāhid mest olup ol meh
Bize teslīm-i vaşl olsa 'aceb mi sīm ü zersizce
5 Şoyup bir cāme-h'āb içre felekde hāle-ves Fennī
Der-āgūş eyledüm ol māh-ı tābānı kemersizce (vr. M.41a/T.42a)

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fe'ülün

- 1 Zāhid uzadur nuṭķını da'vāya gelince
Leb-beste olur hūkmüme ma'nāya gelince
2 Āhum yeli 'aşķı ne 'aceb eylese taḥrīk
İzhār ider emvācı o deryāya gelince
3 Meyl eyleyemem tekye-i 'aşķ içre kudūma
Bağrum delinür līk dem-i nāya gelince
4 Tıfl-ı dile pistānını şundukça o meh-rū
Sākin olur efgānı aña dāye gelince
5 Fennī ne kadar bilse de zāhid yine ḥaķķı
İnkār ider ol mürşid-i dānāya gelince (vr. M.38b/T.39b)

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Hācle-i bezme 'arūs-ı mey gelince kız gibi
Eyledi zāhid izāle bikrini saķız gibi
2 Medd iderseñ seyr idüp nā-maḥrem-i bint-i rezi
Hūsini görmek efendi sizlere cā'iz gibi
3 Mā-ḥazar kıldum cigerden ben de bir loķma kebāb
Sīḥ-ı tennūr-ı dilān-ı 'āşıķa cızbız gibi
4 Leyl-i hicründe n'ola kevn-i dile itse ṭulū'
Dāne-i ḥāl-i sipihr-i ṭal'atūñ yıldız gibi
5 Vuşlatuñ āyā ki ma'cūn-ı cevāhir mi senüñ
Būse-i la'lüñ girer terkibe ol kırmız gibi
6 Köhne mażmūn ile ilbās eyleyüp manzūmeñi
Tıfl-ı şı'rūñ kılma maḥzūn cāme-i nevsiz gibi
7 Fenniyā temyīz için 'arż it bu nazmı Zīvere
Ol sefid eyler imiş eş'arı çün erziz¹⁵ gibi (vr. M.42b/T.43a-43b)

Sonuç

Tezkirelerde ve diğeri biyografik eserlerde ismi anılmayan Kömürkayazâde Fennî 18. yüzyılda yaşamıştır. Doğum tarihi ve asıl adı bilinmemektedir. Şair yüksek ihtimalle Rodosçuklu yani bugünkü adıyla Tekirdağlıdır. Ağalar zümresine mensuptur. Kömürkayazâde Fennî, 1193/1779-80 ila 1214/1799-1800 yılları arasında vefat etmiştir. Elde olan tek eseri iki nüshası bulunan *Divançe'* sidir. Söz konusu nüshaların müstensihleri belli değildir.

Divançe' de toplamda 268 şiir bulunmaktadır; bunun büyük bir kısmını (245 tanesini) gazeller teşkil etmektedir. Fennî "elif-bâ"nın her harfinden gazel yazmıştır. Şairin *Divançe'* sinde çoğu çağdaşı olan şairlere yazılmış çok sayıda nazire bulunmaktadır. Adet olarak gazellerden sonra şairin en fazla kaleme aldığı nazım şekli kıt'adır (14 adet). Kıt'aların tamamı tarih manzumesidir. Bu manzumelerden bazılarında tarih beyitlerinde ebced hesabına ilişkin

¹⁵ Asıl şekli "erziz" olan kelime şairce vezin gereği olarak "erziz" şeklinde kullanılmıştır.

problemler vardır. Yani harflerin ebced değeri hesaplandığında makul olmayan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun eser istinsah edilirken oluşma ihtimali bir hayli yüksektir.

Tasavvufî bir yön bulunmayan Fennî'nin şiirlerinde çoğunlukla rindâne ve şühâne bir üslup göze çarpar. Eserde kullanılan dil yer yer zincirleme Farsça izafet terkipleri sebebiyle ağırlaşmakla birlikte genel olarak orta seviyededir. Fennî kimi zaman şiirlerinde halk dilinde olan sözcüklere ve deyimlere de yer vermiştir. Öte yandan çok farklı alanlara ait sözcük ve terimlerin divanda kullanılması da dikkat çekicidir.

Divançe'de 11 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Eserde vezin kullanımına dair pek çok problemle karşılaşılmaktadır. Bu problemlerin büyük bölümünün müstensih hatasından kaynakladığı kanaatindeyiz. Fennî, kaleme aldığı 268 şiirin 191'inde rediften faydalanmıştır. Kelime halindeki rediflerdeki sözcüklerin büyük bir kısmı Türkçedir. Şair şiirlerinde en çok mürdef ve mücerred kafiye kullanmıştır.

Şairin adının tezkireler ve diğer kaynaklarda anılmaması, kendisinin çoğu çağdaşı olan pek çok şaire nazire yazmasına karşın çağdaşlarından sadece ikisinin (Zîver ve Hasîb) ona nazire yazmış olmasından Fennî'nin yaşadığı dönemde, şiirlerinin pek rağbet görmediği sonucunu çıkarmak mümkündür.

KAYNAKÇA

- ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim (1985). *İsmâil Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- AKTEPE, Münir (1988). "I. Abdülhamid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, I*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 213-216.
- ARSLAN, Mehmet (1994). *Mehmed Sirâceddin, Mecma'-i Şuarâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Sivas.
- AYÇİÇEÇİ, Bünyamin (2014). *Hediyetü'l-Müştak fi Şerhi Mesleki'l-Uşşâk La'lî-zâde 'Abdülbâkî*, İstanbul: ATİ Yayınları.
- BEYDİLLİ, Kemal (2006). "Mustafa III", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXXI*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 280-283.
- ÇAPAN, Pervin (2005). *Mustafa Safâî Efendi, Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme - Metin - İndeks*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- DEMİREL, Gamze (1997). *Râsih Dîvân (İnleme-Tenkitli Metin-Özel Adlar Dizini, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİRKAZIK, Hacı İbrahim (2009). 18. Yüzyıl Şairi Mustafa Fennî, *Divan (İnceleme-Metin-Dizin) I-II*. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- (2014). "Fennî, Hacı Mustafa" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (ET: 07.11.2015).
- EKİNCİ, Ramazan (2012). *Vefeyât-ı Ayvansarâyî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, İzmir: Tıbyan Yayıncılık.
- EKİNCİ, Ramazan-Suat Donuk (2015). *Hayrabolulu Hasîb Dîvânı*, İstanbul: Kitap& Cafe Serüven.
- ERDEM, Sadık (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâ'sı (İnceleme- Tenkitli Metin - İndeks - Sözlük)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ERGİN, Ali Şakir (1996). *Mehmed Said Fenni Efendi, Fennî Divanı*, Yozgat: Yozgat Belediyesi Yayınları.
- ERGÜN, Sadettin Nüzhet (1930). *Bektaşî Şairleri*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Fatin (1271). *Tezkire-i Hatîmetü'l-Eş'âr*, İstanbul.
- Fennî (yazma). *Divânçe*, Milli Kütüphane Tokat Müzesi Yazmaları No: 60 Mü 193.
- (yazma). *Divânçe*, Topkapı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi No: 1633.
- Fennî Baba (yazma). *Divân*, İstanbul Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları No: 56/4.
- GENÇ, İlhan (2000). *Esrâr Dede: Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîye*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (1281). *Hadikatü'l-Cevâmî, II*, İstanbul.
- HOCAOĞLU, Kadriye (2014). *Fennî Divanı (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- (2014). "Fennî, Teselya Yenişehirli" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (ET: 10.11.2015).
- İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999). *Son Asır Türk Şairleri, I*, (hzl.: Müjgân Cunbur), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İSPİRLİ, Serhan Alkan (2000). "Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Geleneği", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 14, Erzurum, s. 79-88.
- Mehmed Süreyyâ (1308). *Sicill-i 'Osmânî, IV*, İstanbul.
- OĞRAŞ, Rıza (2001). *Esâd Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ Endüz'u (İnceleme- Tenkitli Metin-Dizin)*, Burdur.
- ÖZTÜRK, Temel (2009). "Karadeniz'de Kullanılan Melekse Türü Gemiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIV/2, s. 85-102.
- Sâlim (1315). *Tezkire-i Sâlim*, (hzl.: Ahmed Cevdet), İstanbul.
- SANDAL, Kerim (2001). *Zîver, Divan*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- TUMAN, Mehmed Nail (2001). *Tuhfe-i Nâilî - Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II*, (hzl.: Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı) Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- YAVUZ, A. Fikri-İsmail Özen (1972). *Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, II*, İstanbul: Meral Yayınevi.